

Danny Pieters

Bevezetés az EK országainak társadalombiztosítási törvényhozásába*: A Német Szövetségi Köztársaság

A társadalmi biztonsági törvénykezés fogalma és forrásai

A Német Szövetségi Köztársaság törvényhozása a társadalmi biztonság három ágát különbözteti meg: a társadalombiztosítást, a szociális kárpótlást és a segélyt.

A rendszer hagyományosan a társadalombiztosítási elvre épült. A betegbiztosítási, munkahelyi balesetbiztosítási, rokkantbiztosítási és nyugdíjrendszerek mellett (ezek együtt a klasszikus társadalombiztosítási rendszerek) munkanélküli biztosítási rendszer is létezik.

Az első világháború után a társadalombiztosítást új ággal bővítették a háborús veteránok számára: ez a szociális kárpótlás. Az állam felelősséget vállalt azért, hogy az állami szolgálat során megsérült személyeket kárpótolja. Ennek értelmében a Szövetségi Ellátási Törvény (*Bundesversorgungsgesetz*) arra törekedett, hogy a háború kárvallottait kompenzálja. A társadalombiztosításnak ezt az ágát később a védőoltások illetőleg a bűncselekmények és a társadalmi erőszak áldozataira is kiterjesztették.

A társadalmi biztonság harmadik és egyben legrégibb ága a szociális segély (*Sozialhilfe*).

A társadalmi biztonság három hagyományos területén kívül számos újabb ág is létezik. Ezek is a társadalmi biztonsághoz tartoznak, de nehéz őket besorolni a fent említett három terület valamelyikébe. Itt csak a tanulmányi hozzájárulást, a családi juttatásokat (családi pótlék, nevelési pótlék, megélhetési előleg) és a lakáshozzájárulást említjük meg. Ezt a jogágot „szociális fejlesztésnek” (*Soziale Förderung*) nevezik.

A német alkotmány nem tartalmaz olyan rendelkezéseket, amelyek közvetlenül érintik a társadalmi biztonságra vonatkozó törvénykezést. Az alkotmány csak a törvényhozói illetékességről rendelkező szabályok kontextusában említi meg a társadalombiztosítást; illetékes testületnek a Szövetséget jelöli ki. Ha közvetett is, de igen nagy a szerepe az esetjogból és a jogelméletből származó „szociális állam elvének” (*Sozialstaatsprin-*

* A tanulmányt rövidített formában közöljük. A további fejezeteket folytatólagosan adjuk közre az *Esélyben*.

zip), amelyet az alkotmány 20. és 28. cikkelye foglal magában. A törvényhozó irányelvként alkalmazza ezt törvényhozói tevékenységében. Ezen a ponton szükségét érezzük annak, hogy utaljunk a későbbiekben kifejtendő szociális jogokra: a szociális jogokat sokan a szociális állam elve megvalósulásának tekintik.

Az alkotmány függelékében szereplő alapvető jogok némelyike – ha közvetve is – szintén érinti a társadalmi biztonságot: így az *egyenlőség elve* (3. cikkely), az *egyéni fejlődés szabadsága* (2. cikkely), a *házasság és a család különleges védelme* (6. cikkely) és a *vagyonvédelem* (14. cikkely).

A szövetségi alkotmány mellett figyelembe kell venni az egyes tartományok alkotmányát is. Ezekben az alkotmányokban gyakran találunk részletesen leírt alapvető szociális jogokat, ezekből azonban semmilyen alanyi jog nem következik.

1970-ben egy hivatalos határozat nyomán a társadalmi biztonságra vonatkozó jogszabályokat egy szociális törvénykönyvben (*Sozialgesetzbuch*) egyesítették. Az egyesítés célja az volt, hogy leegyszerűsítse és világosabbá tegye a társadalmi biztonsági törvényt, amelyet mindaddig számos különálló jogszabály teljesen véletlenszerűen szabályozott. Az egyesítés eredményeképpen a társadalmi biztonságra vonatkozó törvényekből olyan átfogó, egységesebb törvény jött létre, amely érthetőbb az állampolgárok számára, növelve ezáltal az alkotmányos jóléti államba vetett bizalmukat, továbbá egyszerűsíti a törvény alkalmazását, és jogbiztonságot garantál. Azóta elkészült egy általános rész is, ami egy bevezetést és formális jogszabályokat tartalmaz, amelyek – néhány speciális ellátás kivételével – a *Sozialgesetzbuch* egészét felölelik; egy fejezet, amely a társadalmi biztonságra vonatkozó általános rendelkezéseket tartalmazza; továbbá egy másik fejezet, amely az ellátások folyósítási szabályait, az adatvédelmet, valamint a közigazgatási testületek egymással és egy harmadik féllel való együttműködését szabályozza. Az átmeneti és a végső rendelkezések 1. cikkelyének alapján számos törvény a *Sozialgesetzbuch* speciális részének tekintendő addig is, amíg ténylegesen elfogadásra kerül.

A *Sozialgesetzbuch* általános részének 3–10. cikkelyeiben számos, a társadalmi biztonság fent említett ágaira hivatkozó úgynevezett szociális jog (*soziale Rechte*) található. Ezekből a rendelkezésekből azonban nem származtathatók ellátásra való jogosultságok. A törvényhozás mind a törvénykönyv más rendelkezéseinek értelmezésekor, mind a diszkrecionális elv alkalmazásakor megköveteli a szociális jogok figyelembe vételét és széles körű megvalósítását.

A fentiekből következik, hogy ez a törvény a társadalmi biztonsági törvénykezés legfőbb forrása. A jogi normákat rendszeresen kiegészítik a törvénykönyv megváltoztatásával, illetőleg alárendelt törvényekkel (*Rechtsverordnung*). A törvényhozás másik fontos forrása a jogtudomány; ez egyrészt a jogi fogalmak értelmezésében, másrészt a társadalmi biztonsághoz tartozó intézmények döntéseinek felülvizsgálatában segít.

Kockázati tényezők és segélyek

Öregség

A biztosított személyeknek egy bizonyos kor elérése után nem kell eltartaniuk magukat. A törvényhozásban meghatározott szokásos nyugdíjkorhatár 65 év. Mindenki, aki elérte ezt a kort, nyugdíjra (*Altersruhegeld*) jogosult, még akkor is, ha tovább folytatja addigi munkáját. A nyugdíjbiztosítási rendszer nyugdíjkorhatára rugalmas, ami lehetővé teszi, hogy a biztosított személy karkedvezményes nyugdíjért folyamodhassék. Egészséges személyek számára a karkedvezményes nyugdíjhatár 63 év, részlegesen munkaképtelen személyek számára 60 év. A karkedvezményes nyugdíjbavonulás további feltétele, hogy az igénylő semmilyen munkát nem végezhet, vagy csak minimálisat. A 60 éves kedvezményes (*vorgezogene*) nyugdíjkorhatár megkülönböztetendő a rugalmas nyugdíjkorhatártól; az előbbi ugyanis a törvényhozásban meghatározott speciális esetekre vonatkozik. Azok a munkanélküliek folyamodhatnak például karkedvezményes nyugdíjért, akik a 60-adik életévük betöltését megelőző másfél évből 52 hétig munka nélkül voltak. Olyan biztosított nők is kérhetnek karkedvezményes nyugdíjazást, akik 40 és 60 éves koruk között általában kötelező biztosítással járó tevékenységet végeztek. A fenti két csoport esetében is fennáll a munkavégzésre vonatkozó korlátozás.

A rendszer sajátossága, hogy a biztosított személy kérheti 65-ödik életévén túl történő nyugdíjazását; ezzel persze nyugdíjjogait is növeli.

Ami a nyugdíjjogosultságot illeti, a rendszer 60 hónapos várakozási idő tényleges vagy feltételezett letöltését követeli meg; a karkedvezményes és a rugalmas nyugdíjkorhatár esetén a várakozási idő 180 hónap. A járulékfizetés ideje a várakozási idő (*Beitragszeiten*) letöltésével egyenértékű. Járulékfizetés nélküli időszak is beszámítható a várakozási időbe olyan speciális esetekben, mint a katonai szolgálat teljesítése vagy a gyermeknevelés.

A nyugdíj összegét négy tényező határozza meg: az általános nyugdíjalap, a speciális számítási alap, a biztosított évek száma és egy szorzótényező, amely a nyugdíjrendszer esetében 1,5%. Az általános nyugdíjalap az a hivatalosan meghatározott összeg, amely a biztosított személy átlagos évi jövedelmének függvénye. Ezt a bruttó bérek évi növekedéséhez igazítják. A speciális számítási alap az egyén pályafutásának biztosított évei során megkeresett jövedelme és az összes biztosított személy átlagos jövedelme közti kapcsolatot tükrözi. A figyelembe veendő biztosítási évek számát a várakozási idő teljesítéséhez szükséges időszakok összege, valamint az úgynevezett *Ausfallzeit* (kieső idő) meg a *Zurechnungszeit* (beszámított idő) teszi ki. Az *Ausfallzeit* olyan időszakokat jelöl, amelyekben a biztosított személy rajta kívül álló okok, például munkaképtelenség vagy munkanélküliség miatt nem tudott kötelező biztosítással járó munkát végezni. A *Zurechnungszeit* a korai rokkantság esetén játszik szerepet. Mind az *Ausfallzeit*-et, mind a *Zurechnungszeit*-et csak akkor veszik figyelembe, ha a biztosított személy meghatározott ideig fizette a járulékot.

A kötelező nyugdíjbiztosítást gyakran kiegészítik kollektív vagy egyéni alapon létrehozott (önkéntes) szakmai nyugdíjpénztári ellátások.

Halálozás

A biztosított személy halála esetén származékos nyugdíjjogosultság keletkezik. Az özvegy férj vagy feleség erre akkor jogosult, ha az elhunyt már megszerezte a nyugdíjjogosultságot, vagy 60 hónapos várakozási idővel rendelkezett. Az özvegy az a személy, aki a biztosított személy házastársa volt annak halálakor. Az özvegy nyugdíja az elhunyt nyugdíjjogosultságán alapul. Létezik „kisösszegű” (a *Berufsunfähigkeits* alapján nyújtott) és „nagyösszegű” (az *Erwerbsunfähigkeits*-hez kapcsolt) származékos nyugdíj. „Nagyösszegű” nyugdíj csak olyan túlélőnek nyújtható, aki betöltötte 45-ödik életévét, munkaképtelen, vagy legalább egy gyermeket tart el. A házastárs halálát követő első három hónapban az özvegy az elhunyt teljes nyugdíját megkapja. Az elhunyt özvegyének nyugdíját jövedelemvizsgálatnak vetik alá: a törvényileg meghatározott részen kívül a jogosult minden keresetét levonják a nyugdíjból. Bizonyos körülmények között az elhunyt volt házastársa is igényelhet nyugdíjat, amit ugyanúgy jövedelemvizsgálatnak vetnek alá.

Az elhunyt gyermekei 18 (ha még tanulnak, akkor 25) éves korukig árvasági nyugdíjat (*Waisenrente*) kapnak. Az árvasági nyugdíj összege és a biztosított személy nyugdíja is kapcsolatban áll egymással.

Ha a biztosított személy halálát munkahelyi baleset vagy foglalkozási ártalom okozta, az özvegy illetőleg az árva hátramaradotti járadékot (*Hinterbliebenenrente*) igényelhet a balesetbiztosítási rendszer keretében. A fent említett kritériumoknak megfelelően itt is létezik kisösszegű és nagyösszegű nyugdíj. Az összeg a *Verletztenrente* (baleseti járadék) számítási alapjának háromtizede illetőleg kétötöde; a biztosított személy halálát követő első negyedévben pedig az alap kétharmada. A származékos nyugdíj jövedelemvizsgálathoz kapcsolt. A balesetbiztosítási rendszer keretében is megállapítható nyugdíj az elhunyt volt házastársának és árváinak.

A *soziale Entschädigung* (szociális kárpótlás) keretében az áldozat halálakor a hozzátartozók ellátásra jogosultak. Ha a halál oka a *soziale Entschädigung* keretébe tartozik, akkor *Hinterbliebenenrente* (hátramaradotti járadék) igényelhető. A többi esetben a túlélő segélyt (*Beihilfe*) igényelhet.

A túlélő házastárs nyugdíja különböző részekből áll. Az első az egységes összegű *Grundrente* (alapjáradék). Az *Ausgleichsrente* (kiegyenlítő járadék) is egységes összegű, de erre csak az a házastárs jogosult, aki bizonyos okok miatt nem keresőképes; ez a nyugdíj is jövedelemigazolás-hoz kötött. Ha a túlélő házastárs jövedelme nem éri el az elhunyt feltételezett keresetének felét, a házastárs *Berufsschadensausgleich*-et (foglalkozási kár kiegyenlítést) igényelhet. A kárpótlás a két jövedelem közti különbség négytizedét teszi ki.

Bizonyos feltételek mellett az elhunyt volt házastársa is megkaphatja a fenti ellátást.

Az árvákat egységes összegű alapjáradék, és esetleg jövedelemigazolás-hoz kötött kiegyenlítő járadék illeti meg.

Bizonyos feltételek mellett az elhunyt szülei és nagyszülei is kaphatnak jövedelemigazolás-hoz kötött *Aszendentenrente*-t (felmenő járadéka).

Az özvegy illetőleg az árvák abban az esetben jogosultak segélyre, ha az elhunyt személy – megromlott egészsége miatt – életében nem tudott elegendő jogosultságot szerezni házastársának és gyermekeinek. Ez általában alacsonyabb összegű, mint a hátramaradotti járadék, és meghatározott körben jövedelemigazolás-hoz kötött. Minden pénzbeni ellátást – a nyugdíjrendszerhez hasonlóan – évente indexelnek.

Munkaképtelenség

A betegbiztosítás olyan társadalombiztosítási rendszer, amely fedezi a betegségéből adódó jövedelemkiesés kockázatát, valamint a szülés és az orvosi ellátás költségeit (l. később). A *Bundessozialgericht* (szövetségi szociális törvény) betegségen a fizikai vagy elmebeli állapot olyan mérvű romlását érti, amely orvosi kezelést tesz szükségessé, vagy munkaképtelenséget eredményez. A romlás oka és időtartama nem számítanak. A rendszer a „mindent vagy semmit” elvén működik: valaki vagy teljesen munkaképes, vagy teljesen munkaképtelen.

Az anyaság kockázata a terhességre, a szülésre és a gyermekágy idejére korlátozódik.

A betegbiztosítási rendszer legjelentősebb segélye a táppénz (*Krankengeld*). Azok jogosultak táppénzre, akik betegség következtében válnak munkaképtelenné. A táppénz tulajdonképpen jövedelmet szintentartó ellátás, ezért (biztosított) diákok és ipari tanulók erre nem jogosultak. A táppénz a járulékfizetésnél is alapulvett *Regellohn* (normál bér) 80%-a. Egy betegség okán három éven belül 78 hétig jár táppénz.

Anyaság esetén a nők anyasági ellátásra (*Mutterschaftsgeld*) jogosultak. Ennek összege egy elég alacsony plafonig a korábbi nettó bér. Ha a tényleges fizetés ennél magasabb, a munkáltató – a *Mutterschutzgesetz* (anyaságvédelmi törvény) értelmében – köteles pótlékot fizetni. A kismama a szülés előtti 6-odik héttől a szülés utáni 8–12-tesdik hétig kapja ezt az ellátást.

A rokkantbiztosítási rendszer kétféle munkaképtelenséget különböztet meg: a hivatásképtelenséget (*Berufsunfähigkeit*) és a keresőképtelenséget (*Erwerbsunfähigkeit*). A törvényhozás hivatásképtelenségnek tekint minden olyan személyt, akinek a munkaképessége betegség vagy rokkantság következtében oly mértékben lecsökkent, hogy nem éri el egy hozzá hasonló iskolázottságú, szakképzettségű és képességű egészséges személy munkaképességének 50%-át. Az érintett megmaradt munkaképességét annak alapján állapítják meg, hogy adott fizikai és szellemi képességei alapján mennyire alkalmas a korábbihoz hasonló foglalkozás végzésére.

Azt is felméri, hogy a megmaradt munkaképesség mennyire értékesíthető a munkaerőpiacon.

A törvénykezés a keresőképtelenség kockázatát is pontosítja. A meghatározás szerint egy személy akkor tekinthető keresőképtelennek, ha betegség vagy rokkantság következtében belátható ideig nem tud rendszeres munkát végezni, vagy csak nagyon kis jövedelemre tud szert tenni ilyen munkával. Itt a viszonyítás bármilyen munkára vonatkozhat, ami megfelel az érintett fizikai és szellemi képességeinek: szakképzettségét illetve előző munkáját nem veszik figyelembe. Ez lényeges különbséget jelent a hivatásképtelenség fogalmához képest. Ugyanakkor ebben az esetben is felméri, hogy mennyire lehet a megmaradt munkaképességet a munkaerőpiacon értékesíteni.

A kereső- illetve a hivatásképtelenség önmagában még nem jogosít ellátásra. Két további feltétel is van. Az egyik, hogy az illető a munkaképtelenséget megelőző öt évben legalább 36 hónapig járulékfizetéssel járó munkát végzett legyen. A másik, hogy az illető már előzőleg megszerezze a – nyugdíj esetén is megkövetelt – 60 hónapos várakozási időt. Ha a kockázat olyan körülmények hatására lép fel, amelyekért a társadalom felelős, a várakozási időt mindig letöltöttnek tekintik. Ez vonatkozik például a munkahelyi balesetekre. Akkor sem kell ténylegesen letölteni a várakozási időt, ha a kockázat azelőtt lép fel, mielőtt a várakozási időt teljesíteni lehetett volna. Ez vonatkozik olyan helyzetekre, amikor valaki csak rövid ideig dolgozott, mert előtte szakképzésben vett részt. A várakozási időt általában a kockázati tényező fellépése előtt le kell tölteni. Speciális szabályok vonatkoznak azonban a korán megrokkantakra. Ők akkor igényelhetnek rokkantnyugdíjat, ha legalább 240 hónapig biztosítva voltak, függetlenül attól, hogy a biztosítás kezdete idején már munkaképtelenség-e vagy sem.

Bizonyos esetekben a rokkantbiztosítási rendszer rehabilitációs ellátást is nyújt. Ez nem alanyi jog, hanem az ügyintéző testület diszkrecionális döntésétől függ. A törvény orvosi ellátást, kiegészítő juttatást, és a munkavégzés esélyeit javító juttatást különböztet meg.

A legjelentősebb pénzbeni juttatás a rokkantnyugdíj. A segély összegét ugyanúgy számítják ki, mint a nyugdíját. A *Berufsunfähigkeitsrente* kiszámításánál 1%-os, az *Erwerbsunfähigkeitsrente* kiszámításánál pedig 1,5%-os szorzótényezőt használnak. A különbség abból a feltételezésből ered, hogy annak a személynek, aki hivatásképtelen, értékesítenie kell maradék keresőképességét. A beszámított időnek itt sajátos szerepe van; tulajdonképpen nem más, mint a kereső- illetve hivatásképtelenség előfordulása és az 56-odik életév elérése közötti időszak. Azt hivatott biztosítani, hogy azok a személyek, akik pályafutásuknak már kezdeti stádiumában rokkanttá válnak, kielégítő nyugdíjat kapjanak.

A rokkantnyugdíjat általában a nyugdíjkorhatár eléréséig fizetik, és attól kezdve öregségi nyugdíjra váltják át. Más a helyzet akkor, ha a munkaképtelen személy nagy valószínűséggel belátható időn belül újra munkaképes lesz. Ebben az esetben csak a munkaképtelenné válástól számí-

tott 26-odik héttől és csak három évig adnak nyugdíjat, mivel három évet tekintenek „belátható időnek”.

A balesetbiztosítási rendszer keretében speciális szabályok vonatkoznak azokra, akik munkahelyi baleset vagy foglalkozási ártalom következtében váltak munkaképtelenné. A balesetbiztosítás egyrészt természetbeni juttatásokat nyújt. Ide tartozik az orvosi és sebészeti ellátás, az ott-honi vagy kórházi ápolás és a munkaképesség visszaállítását segítő támogatás.

A pénzjuttatás két típusa a *Verletztengeld* (baleseti ellátás), és a *Verletzenrente* (baleseti járadék). Az első a balesetbiztosítási rendszer alapján munkaképtelenség tekintetű személynek jár. Összege a bruttó évi jövedelem 80%-a. Ha a balesetből eredő munkaképtelenség még 13 hét után is legalább 20%-os, a munkaképtelen személy baleseti járadékra jogosult. A baleseti ellátást a baleset után maximum két évig adják, ha a biztosított állapota nem állandósult még eléggé ahhoz, hogy állandó járadékát megállapítsák. Teljes munkaképtelenség esetén a járadék az előző évi bruttó kereset kétharmada, részleges munkaképtelenség esetén a kereset meghatározott százaléka.

A Szövetségi Ellátási Törvény szerint a szociális kárpótlás keretében azok jogosultak ellátásra, akik a nemzeti szocializmus időszakában katonai szolgálatuk alatt szolgálati balesetet szenvedtek, illetőleg azok, akik e szolgálatra jellemző cselekmények következtében szenvedtek egészségkárosodást. Az egészségkárosodás számos egyéb válfaját is úgy kezelik, mintha katonai szolgálat alatt következett volna be. Közvetlen háborús hatásnak tekinthető a polgári személyeket, vagy a háború alatti börtönbüntetésre ítélteteket sújtó egészségkárosodás.

A szociális kárpótlásra vonatkozó többi jogszabály a Szövetségi Ellátási Törvénnyel áll összhangban. Folyamatosan érvényes bizonyos sajátos okokból származó egészségkárosodás utáni kárpótlás. A *Soldatenversorgungsgesetz* keretében figyelembe veendő tény a katonák jelenlegi szolgálati tevékenységéből származó károsodás. Az áldozatok kárpótlását szabályozó törvényben az előre megfontolt, törvénysértő testi sértést veszik figyelembe. A Szövetségi Járványügyi Törvény a kötelező vagy javasolt védőoltások okozta károkra vonatkozik. Ebben a keretben természetbeni és pénzbeli ellátás igényelhető. A természetbeni ellátás nagyjából meg egyezik a betegbiztosítási rendszer keretében nyújtott orvosi és sebészeti ellátással. Ha az igénylő egészségkárosodás következtében munkaképtelenné válik, a táppénzhez hasonló módszerrel kiszámított juttatásra jogosult.

Ha a biztosított személy munkaképtelensége állandósul, az illető nyugdíjra jogosult. Ennek több összetevője van. Az első az a *Grundrente* (alapnyugdíj), amit jövedelmi feltétel nélkül mindenki kap, aki 30%-ban munkaképtelen. A *Grundrente* egységes összegű, szintjét a munkaképtelenséggel arányosan állapítják meg. A második összetevő az *Ausgleichsrente* (kiegészítő járadék), amire azok a személyek jogosultak, akik legalább 50%-ban munkaképtelének. Ez úgyszintén egységes összegű, és a munkaképtelenséggel arányos; néhány kivételtől eltekintve jövedelemigazo-

lášhoz kötött. Minden *Rente*-t élvező személy jogosult az úgynevezett *Berufsschadensausgleich*-re (a foglalkozási károsodás kiegyenlítésére). Ez az ellátás a munkaképtelenségből fakadó jövedelemkiesés pótlására szolgál; bizonyos korlátok között a jövedelemkiesés négytizedét pótolja. Az áldozat házastársa és/vagy gyermekei is törvényesen szabályozott pótlásra jogosultak.

Munkanélküliség

A munkanélküli biztosítási rendszer fő kockázata az *Arbeitslosigkeit* (munkanélküliség). A törvényhozás munkanélkülinek tekinti mindazokat a munkavállalásra kész alkalmazottakat, akik átmenetileg munka nélkül vannak, illetőleg akik heti 18 óránál kevesebbet dolgoznak. A törvény alkalmazottnak tekinti mindazokat, akik az igény bejelentésekor és utána is rendszeresen, nemcsak esetlegesen, munkavállalói tevékenységet folytatnak. Az alkalmazottnak a munkaközvetítő iroda rendelkezésére kell állnia. Ez azt jelenti, hogy az illető képes és hajlandó a szakképzettségének megfelelő munkát elvégezni vagy a megfelelő rendszabályoknak eleget téve képzésben, illetőleg rehabilitációs programban részt venni. A munkanélküli biztosítási rendszer egy másik kockázatra is kiterjed: ez a munkaórák átmeneti csökkenésének kockázata. A biztosítás azokra az esetekre terjed ki, amelyekben gazdasági körülmények (például a szakma hanyatlása) vagy elkerülhetetlen események (például természeti csapás) okozzák a csökkenést; alapvető feltétel az, hogy az ok a vállalat hatókörén kívül álljon. A biztosítási rendszer csak akkor fizet, ha a munkaórák csökkenése elkerülhetetlen, ha több emberre terjed ki, és ha ebből kifelé csökken az alkalmazottak bére. Külön szabály vonatkozik a rossz időjárás miatt bekövetkező munkaóracsökkenésre.

A munkanélküli biztosítás rendszere a munkaadó fizetéseképtelenségének kockázatára is kiterjed az alkalmazottak esedékes bérköveteléseinek tekintetében, habár a biztosítás a munkaadó csődjét megelőző három hónapra korlátozódik.

A munkanélküliek természetbeni juttatásai közül az egyik legfontosabb maga a munkaközvetítő iroda. Egy másik fontos természetbeni szolgáltatás a szakképzés és az átképzés. A legfontosabb pénzbeli szolgáltatás az *Arbeitslosengeld* (munkanélküli járadék). Azok a munkanélküliek jogosultak erre, akik regisztráltatták magukat a Munkaközvetítő Hivatalnál, és letöltötték az úgynevezett várakozási időt (*anwartschaftszeit*), amely a nyugdíjbiztosítási rendszer várakozási idejéhez hasonlítható. Az időt akkor tekintik letöltöttnek, ha a munkanélküli a munkanélküliséget megelőző három évben 360 napig kötelezően biztosított, fizetett munkát végzett. Itt is beszámíthatnak bizonyos pótidőt, például a katonai szolgálati idejét.

A legalább egy gyermeket eltartó munkanélküliek járadéka a hivatkozási idő alatt keresett átlagos, maximált, nettó jövedelem 68%-a, a többieké az előző kereset 63%-a. A munkanélküliek a munkaviszony hosszától

függően korlátozott ideig, 17–52 hétig kaphatnak járadékot. Idősebb munkanélkülieknél bizonyos esetekben a járadék 104 hétig hosszabbítható.

Ha egy munkanélküli már kimerítette a munkanélküli járadékot, munkanélküli segélyre jogosult. Az ellátás jövedelemigazolásához kötött, de kapcsolódik a munkából származó nettó jövedelemhez. Összege a gyermeket eltartó munkanélküliek esetében a jövedelem 58%-a, másoknál 56%-a. A munkanélküli segély elvben korlátlan ideig igényelhető.

Munkaórák csökkentése miatt legfeljebb hat hónapig fizetnek a munkanélküli járadékhoz hasonló differenciált segélyt. Ugyanez vonatkozik a rossz időjárás okozta munkakiesés esetében nyújtott ellátásra.

Ha a munkáltató fizetéseképtelen, az alkalmazottak legfeljebb három hónapig a munkabérükkel megegyező ellátást kapnak a jövedelemkiesés pótlására. A társadalombiztosítási intézmények a jövedelemkiesést pótló ellátáson felül a társadalombiztosítási járulékot is fizetik.

Orvosi ellátás

A betegbiztosítási rendszer orvosi ellátást szabályozó ága többféle szolgáltatást nyújt. Vannak megelőző jellegű szolgáltatások, mint például a biztosított személyek bizonyos kategóriáinak éves ellenőrzése bizonyos betegségek megelőzése érdekében, vagy gyógyászati segédeszközök illetőleg segítség biztosítása fogyatékoság esetén. Az orvosi és sebészeti kezelés programjában találhatók a gyógyulást elősegítő szolgáltatások; itt különbséget kell tenni az ambuláns és a kórházban fekvőknek nyújtott kezelés között (*Kranken- und Krankenhauspflege*). Az ambuláns betegeknek nyújtott szolgáltatás felöleli az orvosi és fogorvosi kezelést, a gyógyszer- és kötszerellátást, valamint a foglalkozási ártalmak gyógyítását. A gyógyítást biztosító szolgáltatásoknak is vannak törvényi feltételei és korlátai, mint például az, hogy a biztosítottak nyújtott támogatásnak elégségesnek és megfelelőnek kell lennie, de nem haladhatja meg azt, amire feltétlenül szükség van. Eszerint egy személy akkor vonulhat kórházba, és részesülhet kórházi ápolásban, ha ez a diagnózis felállítása, egy betegség gyógyítása vagy kezelése miatt szükséges. A kórházi ápolás helyettesítésére illetőleg megelőzésére otthoni ápolás is lehetséges. Az igazgatási testületek szanatóriumi kezelésre való beutalást is nyújthatnak.

Az orvosi és sebészeti ellátást a rendszer általában természetben biztosítja (*Sachleistungen*) és csak kivételesen a biztosított költségeinek megtérítésével. Néhány esetben a biztosított személynek hozzájárulást kell fizetnie. Nem az igazgatási testület nyújtja az ellátást, hanem harmadik fél – fogorvosok, orvosok, kórházak és gyógyszerészek. A *Krankenkassen* (betegbiztosító pénztárak) és a fogorvosok, orvosok illetve a kórházak kapcsolatát a törvénykezés részletesen szabályozza. Az érintett felek szervezetekbe tömörülve tárgyalnak tartományi és szövetségi szinten. Ha a tárgyalásokon nem születnek az érvényes törvényeknek megfelelő megállapodások, döntőbíróshoz kell fordulni. Az egyes fogorvo-

sok, orvosok és kórházak csak akkor nyújthatnak ellátást, ha a betegbiztosítási rendszer igazgatási testülete erre engedélyt ad. Ha az illetékes testület nem ad ki engedélyt, a *Sozialgerichte*-hez, a szociális bírósághoz lehet fellebbezni. Bizonyos feltételek mellett az illetékes személy maga választhat orvost, fogorvost és kórházat.

A biztosítási rendszer keretében nemcsak maga a biztosított személy, de házastársa és eltartott gyermekei is ellátásra jogosultak, a táppénz kivételével. A hozzátartozói jogosultság feltétele, hogy a biztosított személy családtagjának jövedelme ne haladjon meg egy bizonyos határt. A *Familienhilfe* (hozzátartozói ellátás) független a biztosított személy által fizetett járuléktól.

Család

A német társadalombiztosítási törvény különböző, a család gazdasági terheit csökkentő juttatásokat tartalmaz.

Minden olyan személy, családi állapotától függetlenül, aki saját háztartásában saját vagy örökbefogadott gyermeket tart el, családi pótlékot igényelhet. Ha egy gyermekkel kapcsolatban több személy is jogosult, akkor az ellátást a tényleges eltartónak ítélik. A családi pótlékot a gyermek 16-odik életévéig fizetik. Bizonyos körülmények között (például, ha a gyermek iskolai tanulmányokat folytat vagy szakmát tanul) a korhatár 27 év vagy ennél is magasabb lehet.

A családi pótlék a család jövedelmének törvényhozás által megszabott összegű kiegészítése.

1985. december 31. óta az a szülő, aki egyévesnél fiatalabb gyermeket nevel, és emiatt semmi vagy csak nagyon kevés (azaz heti 19 óránál kevesebb) munkát tud végezni, nevelési pótlékra (*Erziehungsgeld*) jogosult. A nevelési pótlék arra igyekszik a szülőket ösztönözni, hogy elegendő időt szánjanak gyermekük nevelésére. A munkatörvénykönyv értelmében a hasonló helyzetben lévő szülők nevelési szabadságot igényelhetnek, ami a nevelési pótlékot egészíti ki. A nevelési pótlék azonban a munkaviszonnyal nem rendelkező szülőknek is jár.

A nevelési pótlék összege egységes, csak az első hat hónap jövedelemfüggő, de szegénységet igazoló jövedelemteszt nélkül. Azok a gyermekek, akik 1988. január 1. előtt születtek, tíz hónapig, akik a fenti dátum után születtek, tizenkét hónapig jogosultak nevelési pótlékra.

Unterhaltsvorschuss-t (eltartási előleget) azok a hat évnél fiatalabb gyermekek kapnak, akik egyszülős családban élnek, és akik gyakori kérés ellenére sem kapják meg a nekik járó rendszeres tartásdíjat a másik szülőtől. Az *Unterhaltsausfalleistung* hasonló ellátás azon hat évnél fiatalabb gyermekek számára, akiknek másik szülője meghalt vagy tartózkodási helye ismeretlen. Mindkét ellátás maximum 3 évig igényelhető. A gyermek az öt eltartó szülő jövedelmétől és tőkéjétől függetlenül jogosult a fenti ellátásokra. A gyermek eltartási kötelezettsége a közigazgatásra hárul.

Szükségletek

A Szövetségi Segélyezési Törvény olyan krízishelyzet kockázata ellen nyújt védelmet, amelyet az egyén nem tud kezelni, és amely az alapszükségleteket érinti. Bizonyos körülmények között már az jogosulttá tehet az ellátásra, hogy a krízis újra előállhat. Az ellátást általában nem a múlt-ra vonatkoztatva fizetik. A szükséglet okával nem foglalkoznak. A törvényhozás megkülönbözteti a megélhetési költségek fedezésének általános szükségletét, és a speciális szükségleteket. A speciális szükségleteket sajátos körülmények (például betegség, vakság vagy terhesség) figyelembevételével határozzák meg. Az általános szükségletek kielégítése jog-szerű. A speciális szükségletek kielégítését szolgáló ellátás nyújtása az igazgatási szerv diszkrecionális döntésétől függ.

A speciális szükségletek kielégítése többnyire természetbeni juttatások révén történik. Az általános szükségletek kielégítése viszont pénzbeli ellátásra teremt jogosultságot (*Hilfe zum Lebensunterhalt*). Ennek a juttatásnak a szintjét egy olyan mechanizmussal állapítják meg, amelyet a törvényhozás alkotott a szövetségi állam szintjén. A rendelkezés szerint a juttatás összege nem haladhatja meg a legalacsonyabban fizetett bércsoport bérszintjét.

Ez a rendszer alapvetően a szubszidiaritási elvre épül. Ebből az következik, hogy a juttatás megítéléséhez az igénylő és a vele egy háztartásban élők korlátlan jövedelem- és tőkeviszogatának vethetők alá.

Fordította Andor Eszter